

NEJHORŠÍ BYLO POMYŠLENÍ, ŽE NA MOU ČINNOST DOPLATÍ MANŽELKA

Ján Zeman (*1923)

„Jsem hrdý na to, že při výslechu jsme se dokázali udržet a neukázali jsme jim slabost,“ říká Ján Zeman ze slovenské Myjavy, kterému za špionáž hrozil ten nejhorší trest – oběšení.

Spolu s ním byla navíc zatčena i jeho žena. *„Nejtěžší bylo pomyšlení, že při výslechu na StB nějakým způsobem zneužijí moji manželku. Oni tím totiž vyhrožovali. Ten psychický nátlak byl daleko horší než bití.“* Ján Zeman totiž nechtěl mít před manželkou tajemství – hned na začátku svého vztahu se tak domluvili. Takže věděla o všech jeho špionážních aktivitách, dokonce mu pomáhala šifrovat zprávy.

Ján Zeman pracoval v konstrukčním oddělení Povážských strojírén v Myjavě, kde byla i zbrojní výroba. Jeho zprávy byly velmi cenné. *„Dal jsem jim plán závodu. Tam jsem vyznačil jednotlivé objekty, co se vyrábí, kde je sklad zbraní pro Lidové milice, jaký je počet milicionářů v závodě a kolik zbraní se vyrobilo [...].“* Prostřednictvím mrtvé schránky zprávy předával, nosil je na smluvené místo s manželkou, která hlídala okolí. Byl zatčen v srpnu 1949, mučili ho, vyhrožovali mu. Státní soud v Bratislavě jej v procesu Ján Zeman a spol. odsoudil k trestu smrti a ke konfiskaci majetku. Po intervenci zastupitelského úřadu Spojených států amerických mu byl komunistickým soudem rozsudek změněn na doživotí.

Ján Zeman se narodil v roce 1923 v Myjavě na západě Slovenska. Jeho rodiče žili v USA, kam vycestovali už před válkou. Zeman, který se považoval za vlastence, Čechoslováka, pracoval v továrně v Myjavě, kde probíhala zbrojní výroba. Vystudoval strojní průmyslovku, pak působil jako vedoucí konstruktér v Povážských strojárnách.

Na česko-slovenském pomezí vyrostla už těsně před válkou síť zbrojních továren a po pádu železné opony se o ni pochopitelně zajímala západní rozvědka. Začátkem března 1949 Zemana kontaktoval kurýr Štěpán Gavenda ze zpravodajské skupiny Františka Bogataje. Spolupracovat Zeman samozřejmě chtěl. Viděl, co se děje kolem, komunisté likvidovali představitele slovenské Demokratické strany, pak přišla na řadu násilná kolektivizace – združstevňování. Cit k půdě byl na Slovensku silný, takže to vedlo k tragédiím i sebevraždám. Také se znárodňovalo. Lidé viděli, že komunisté se dostali k moci, i když nebyli zrovna schopní. Tak se to dělo i v Myjavě, v podniku, kde Zeman

pracoval. V té době tam začala například výroba zapalovačů pro dělostřelecké granáty. Ale na Západě měli zájem o všechny informace. Takže Ján Zeman podával například i zprávy o represích katolíků. Špionážní činnost, ke které se zavázal, vypadala na první pohled relativně bezpečně. Zašifrované zprávy měl předávat prostřednictvím mrtvé schránky. Ta byla nahoře nad městem, pod jednoduchou dřevěnou konstrukcí triangulační věže. Zprávy se tam vkládaly do ukryté sklenice. Instrukce, jak schránku vyrobit, dostal od Bogataje. Předal celkem pět zpráv, všechny připravil společně s manželkou. *„Šli jsme tam normálně ve dne, já jsem schránku vybíral a ona kontrolovala okolí. Snažili jsme se schránku vybírat tak, abychom nebyli podezřelí,“* popisoval později.

Jenže Zemanovi spolupracovníci nebyli vždy dost obezřetní. *„V té organizaci bylo hodně nedokonalostí. Když šel kurýr přes železnou oponu z Německa, v Praze už to věděli,“* vzpomíná. A například agent, který vybíral mrtvou schránku u Myjavy, kromě toho pravidelně zašel na přátelskou návštěvu k Zemanovým. *„On za mnou vůbec neměl přijít. Měl udělat schránku a už se neukázat. On ale přišel k nám jako ke známým, žena ho pohostila. Schránku vybral a přišel. A začal chodit stále.“*

Agent Štěpán Gavenda přitom jinak platil za odvážného a zkušeného. Měl pověst neohroženého muže a později vešel do historie jako jeden z nejzkušenějších kurýrů. Byl dvakrát odsouzen k trestu smrti a jednou se mu podařilo uprchnout z věznice v Leopoldově, která měla pověst místa, odkud není úniku. Gavenda byl nakonec popraven v roce 1954 v Praze.

„Gavenda měl takové vojenské vystupování, líbil se mi. Opravdu budil důvěru, nepůsobil jako dobrodruh. Na začátku přinesl dopis. Já ho otevřel, tam už byl dopis Bogataje. Já jsem to jméno znal z Carbonu, takže jsem měl důvěru,“ popisuje Zeman.

Každopádně Zemana odhalili rychle. *„Dne 3. srpna 1949 ve večerních hodinách byl zadržen Ján Zeman [...] bytem v Myjavě, zaměstnáním technický úředník, ženatý, národnosti slovenské, který se spojil s agenty americké zpravodajské služby a pro ni získával zprávy rázu hospodářského a politického,“* píše se ve zprávě o předběžné výpovědi Jána Zemana z 5. srpna 1949. A sám Zeman to popsal takto. *„Došli dva ke mně do bytu a řekli, že mne zatýkají. Že mám s nimi jet do Bratislavy. Bylo to někdy večer, v podvečer. Tušení jsem měl, ale utéct nebylo možné, oba byli ozbrojení.“*

Zeman zažil kruté mučení, navíc měl velkou obavu o manželku, která byla zatčena také. *„Xylolitová podlaha tam byla. Já si nemohl ani lehnout a musel jsem jen chodit a ležít tu podlahu. Pak StB začala výslechy [...] mlácení pistolí do hlavy, mlácení na chodidla. Říkalo se tomu baštonáda. Pak tam došel muž velmi pěkně oblečený a řekl, že nemá smysl zapírat, že Gavenda vše řekl. Tak jsem si uvědomil, že Gavenda musel být dopaden.“*

Celou tu dobu se Zeman strachoval o manželku, která později dostala čtrnáct let a odseděla si osm. *„To, že jí vyhrožovali, bylo nejhorší. Že prý z ní udělají prostitutku. Nepochyboval jsem, že by to vše splnili.“*

Ale ve skupině skutečných či údajných vyzvědačů, kterou komunistický režim poslal před soud, byli i další. Někteří se ani vzájemně neznali. Kromě Zemana a jeho manželky také Viliam Šimko, jeho manželka Emília, Pavel Kusenda, Jaroslav Škoula, Ondrej Pavella, Ing. Mojmír Freund, Martin Kavický a Štěpán Gavenda. Dne 7. října 1949 byly vyneseny rozsudky. Jána Zemana odsoudili k trestu smrti. Trest požadoval tehdejší prokurátor Anton Rašla. Zeman nakonec trestu unikl. Zřejmě mu pomohli jeho blízcí v USA, protože se za něj přimluvila americká ambasáda. Trest smrti mu byl v září 1950 změněn na doživotí.

„Nelituji toho, co se stalo, považuji za svou občanskou povinnost všechno, co jsem udělal,“ řekl později. *„Čtrnáct a půl roku vězení v mladém věku, to byla velká ztráta. Ale ani já, ani manželka jsme toho nelitovali. Dnes je mi smutno. Narodil jsem se v Československu a jako Čechoslovák i umřu [...].“* Když o tom Ján Zeman mluví, je sice trochu zklamaný, ale se svým vlastním životem je spokojený. Navzdory všemu, co zažil. Lágry na Jáchymovsku, na Příbramsku... Rok žil v přesvědčení, že bude popraven. *„Život je túra na vrchol hory. Čím výše člověk je, tím větší rozhled má. Čím dále v životě, tím lépe hodnotí to předchozí.“*

Autor textu Luděk Navara